НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

РГБ 0А

Ясь Олексій Васильович

УДК 930.1 (09)

Державницька традиція в українській зарубіжній історичній науці 1945-1991 рр.

07.00.06 - історіографія, джерелознавство
та спеціальні історичні дисципліни

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ - 2000

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана у відділі української історіографії Інституту історії України НАН України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, Заслужений діяч науки і техніки України ПІНЧУК Юрій Анатолійович, завідувач відділу української історіографії Інституту історії України НАН України

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор КОЛЕСНИК Віктор Федорович, професор кафедри давньої та нової історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка

кандидат історичних наук, доцент СТРЕЛЬСЬКИЙ Геннадій Вячеславович, доцент кафедри історії слов'янських народів Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова Міністерства освіти і науки України

Провідна установа: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України

Захист відбудеться "28" квітня 2000 р. о 15 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.235.01 в Інституті історії України НАН України (адреса: 01001, Київ-1, вул. М.Грушевського, 4)

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту історії України НАН України (адреса: 01001, Київ-1, вул. М.Грушевського, 4)

Автореферат розісланий "27" березня 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук Гуржій О.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Актуальність дослідження. Серед численних проблем суспільного та наукового розвитку сучасності чільне місце посідає проблема традицій. Під "традицією" (від лат.traditio - передача) звичайно розуміють передачу суспільних, духовних цінностей, норм, поглядів однієї генерації іншому поколінню. Іноді традиції розглядають не тільки як механізм спадкоємності суспільних відносин, зокрема передачі соціального досвіду, а й як своєрідний спосіб для відтворення певних інститутів, норм, цінностей, легітимність яких обґрунтовується фактом їх існування в історичному минулому. У вужчому значенні традицію розглядають як своєрідний взірець у постановці проблем, висуненні підходів щодо засобів та шляхів їх розв'язання. Генеза уявлень про традицію в суспільній думці сягає певного ступеня розвитку історичної свідомості і пов'язана зі ставленням поколінь до різноманітних зв'язків сучасного з минулим. Традиції відігравали та відіграють важливу роль в історії кожного народу чи країни та входять до неодмінних компонентів національної ідентичності. Вони фіксують особливості та специфіку історичного розвитку суспільства локалізованого у часі й просторі. Традиції справляють визначний вплив на соціальне життя в його найрізноманітніших виявах, зокрема на гуманітарну сферу та науку. Вони тісно пов'язані і з процесом розвитку суспільно-політичної та історичної думки, виступаючи як формуючі чинники її провідних напрямів і водночас як джерело численних суперечностей пізнавального процесу. Нерівноцінна роль традицій на різних етапах суспільного розвитку. Функціональне призначення традицій коливається між збереженням домінуючого у суспільстві ідейного спадку та актуалізацією певного історичного досвіду, який протягом тривалого часу був витіснений або вилучений з повсякденного вжитку. Тому проблема традицій набуває неабиякого значення та поширення у суспільній і науковій думці на перехідних етапах історичного розвитку, коли загострюються взаємовідносини між сучасністю та минувшиною[1].

Наприкінці 80-х - початку 90-х років XX ст. етнополітичний ренесанс народів Східної Європи та створення нових держав на терепах колишнього Радянського Союзу спричинилися до пошуку нових шляхів, конструктивних підходів і світоглядних орієнтирів розвитку, що й зумовило повернення суспільної думки до проблеми національних традицій. Виключна увага до традицій не є винятковою для України при загальному погляді на східноєвропейський, пострадянський світ. Проте, в українському контексті питання пов'язані з традиціями набувають великого значення з огляду на поєднання проблем, вирішених впродовж XIX-XX ст. багатьма народами

---

[1] Шацкий Е. Утопия и традиция. Пер. з польск. / Общ. ред. и послесловие В.А.Чалковой. - М.,1990. - 456 с; Вишняк В. Традиция и инновация: взгляд историка науки // Традиции и революции в истории науки / Отв.ред. П.П.Гайденко. - М.,1991. - С.187-204

(створення і утвердження національної держави, етнокультурна самоідентифікація, формування громадянського суспільства, інтеграція у світову науку та ін.) з сучасними вимогами світового поступу. За таких передумов вплив національних традицій невпинно зростає і поширюється на ряд суспільно-політичних та гуманітарних дисциплін. Одні дослідники вказують на надмірне захоплення традиціями[2], інші навпаки - на перерваність спадкоємності не тільки в науці, але і в суспільстві[3]. Деякі науковці навіть розглядають традиціоналізм як важливий чинник розвитку сучасної української історіографії та підкреслюють кризовий характер нинішньої пізнавальної ситуації[4].

Українська історіографія впродовж тривалого часу розвивалася на засадах самозбереження в умовах впливу іноетнічних культурних середовищ (Російська та Австро-Угорська імперії, СРСР). Зазначені чинники сприяли розвитку історичних досліджень у напрямі реконструкції безперервності українського історичного процесу. Спершу як історії етнічної спільноти ("етнографічної маси"), пізніше - як історії з виразним поділом на "державницькі" та "недержавницькі" періоди. За таких передумов процес формування української наукової традиції відбувався у напрямку національної та етнокультурної самоідентифікації. Він об'єднував українських вчених з різними засадами та принципами дослідження, світоглядами, політичними переконаннями. Величезне значення для формування української наукової традиції мало висунення та обгрунтування М.Грушевським першої національної "схеми" історичного процесу. Іншою ідеєю, що увійшла до анналів національної науки, з якою пов'язують становлення державницького напряму, була ідея української державності. У другій половині XIX - першій третині XX ст. терміни "народницький" або "державницький напрям" відображали реакцію історичної думки на соціокультурне середовище та умови, в яких розгортався науковий процес. Вони фактично вирізняли генералізуючі ідеї наукового розвитку, спрямованість пізнавальної ситуації, віддзеркалювали перенос проблем та потреб тогочасного українського суспільства на реконструкцію історичного минулого, виступали як своєрідні рефлексії, які фіксували взаємовідносини між тодішньою реальністю та минувшиною. Ідея самостійності, безперервності історичного процесу та ідея національної державності й склали тематичну основу наукової традиції, спершу в еміграційній (1921-1939), а згодом - в українській зарубіжній історіографії (1945-1991). *У такий спосіб українська наука поза межами України фіксувала свій* зв'язок з національно-культурною спадщиною, зокрема з особливостями пізнавальної ситуації та соціокультурного середовища, які склалися на час

---

[2] Колесник Н. Історія науки чи культури? В пошуках нової парадигми історіографії // Історична наука на порозі XXI століття: підсумки та перспективи. Мат-ли Всеукр.наук.конф. (Харків, 15-17 листопада 1995 р.) - Харків,1995. - С.46.

[3] Традиція і ми [Круглий стіл "Генези"; Є.Енстрицький, А.Єрмоленко, О.Забужко, О.Кіхно, В.Малахов] // Генеза. - 1994. - № 1. - С.12-17.

[4] Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX-XX століття. - К.,1996. - С.10.

еміграції. Цей зв'язок мав забезпечити спадковість наукового процесу на еміграції, його певну спрямованість та зміст. Відтак пріоритетне завдання вчених-емігрантів полягало у створені альтернативної наукової продукції та поширенні національно-державницьких ідей, які були заборонені на батьківщині. Таким чином, в українській історичній науці традиція виконувала кілька функцій: 1/ сприяла консолідації та об'єднанню вчених для розробки проблематики з історії України, зокрема для висунення національної схеми історичного процесу; 2/ виступала як охоронний чинник для збереження національних світоглядних орієнтирів в умовах імперського та тоталітарного середовища, а пізніше - в інонаціональному суспільстві на еміграції та у діаспорі. Водночас традиція виступала і як консервативний фактор, що часто перешкоджав поширенню здобутків світової думки, новітніх інтелектуальних впливів в українській зарубіжній історичній науці. Проте, науковий та суспільний розвиток XX ст., зокрема на еміграції та у діаспорі, висував проблеми, які потребували нових засад для свого розв'язання. Однак, відкинути традиційні підходи було складно через побутування проблем, які й викликали їх до життя, зокрема через відсутність національної держави та сприятливих соціокультурних умов розвитку науки. Основні компоненти, які складають проблему традиції в українській зарубіжній історіографії можемо окреслити в трьох пунктах: 1/ "державницький спадок" 20-30-х років, зокрема його ідейно-теоретична спадкоємність та творчий діапазон використання в 40-80-і роки XX ст.; 2/ інтелектуальні і соціокультурні передумови та середовище, в яких відбувався процес наукової творчості та реалізації національно-державницьких ідей; 3/ історики та основні генерації вчених - носії та репрезентанти цих ідей.

Отже, актуальність теми дослідження визначається кількома групами взаємопов'язаних чинників: 1/ загальним поворотом суспільної думки пострадянських країн до національних цінностей, важливою складовою яких є державні традиції; 2/ сучасною пізнавальною ситуацією в історичній науці, яка характеризується, з одного боку поверненням до національних основ та інтелектуальної спадщини, а з іншого - інтеграцією до світової історіографії; 3/ комплексом проблем пов'язаних з вивченням, адаптацією та введенням до наукового обігу "забороненої спадщини", до якої належить творчий доробок істориків-емігрантів та дослідників з української діаспори.

Об'єктом дослідження є процес розвитку української історичної науки на еміграції та в діаспорі в умовах західного інтелектуального, етно- та соціокультурного середовища.

Предметом дослідження є державницька традиція (інтелектуальний спадок, історики як його носії, передумови та середовище, в якому поширювалися і реалізувалися національно-державницькі ідеї), її вплив на український науковий процес на теренах діаспори.

Хронологічні та просторові межі дисертаційної роботи охоплюють період 1945-1991 рр., який з одного боку є достатнім для виявлення спадкоємності та

еволюції ідейно-теоретичних підходів; з іншого - дозволяє простежити означені зміни за життя кількох поколінь науковців. Локалізація територіальних меж дисертації зумовлена основними місцями розселення вчених-емігрантів та розміщенням наукових товариств і інституцій: до 1951 р. - Німеччина, Австрія та інші країни Західної Європи, в 1952-1991 рр. - Північна Америка та Західна Європа.

Основна мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні місця і ролі державницької традиції в науковому процесі на теренах української зарубіжної історіографії другої половини 40-х - початку 90-х років XX ст. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань:

- окреслити головні складові інтелектуальної спадщини істориків державницького напряму першої третини XX ст.;
- викласти та проаналізувати основні підходи істориків з діаспори щодо оцінки "державницької спадщини", які виявилися під час наукових дискусій в 1945-1991 рр.;
- висвітлити соціокультурні та інтелектуальні передумови розвитку української зарубіжної історіографії другої половини 40-х - початку 90-х років XX ст.;
- визначити та інтерпретувати сукупність чинників, які зумовили еволюцію наукових поглядів і зацікавлень істориків, репрезентантів української зарубіжної історичної науки, стосовно історіографічної спадщини засновників державницького напряму.

Методологія і методи. Дисертаційна робота виконана на методологічних засадах, пов'язаних з загальнонауковими принципами об'єктивізму, історизму, системності та діалектичного розуміння історичного процесу. Вони ґрунтуються на поєднанні міждисциплінарних підходів, методів і термінології, запозичених, зокрема з наукознавчих досліджень. В дисертації використано історико-порівняльний, історико-генетичний, проблемно-хронологічний, типологічний, системно-функціональний методи дослідження.

Джерельна база дослідження різнопланова. За жанровою і типо-видовою класифікацією використані джерела поділяються: на індивідуальні та колективні монографії, збірники наукових статей, навчальні посібники, статті, рецензії, бібліографічні нотатки, газетні замітки, некрологи, ювілейні та біографічні розвідки, енциклопедії, біографічні словники, бібліографічні покажчики та огляди, довідники з окремих наукових галузей та дисциплін, матеріали та документи товариств і інституцій, мемуари, епістолярні матеріали, окремі неопубліковані історіографічні праці та підготовчі матеріали до них. Вони класифіковані в списку використаних джерел і літератури на такі основні групи: I. Архівні джерела; II. Праці з української та іноземної історіографії; III. Студії з української історії; IV. Праці з історії української еміграції та діаспори; V. Праці з суміжних наукових галузей та дисциплін; VI. Енциклопедії, довідково-інформаційні видання та бібліографічні покажчики. Останні поділені на ряд

підгруп. Через відсутність фахових часописів упродовж тривалого часу публікація наукової продукції істориків на еміграції та у діаспорі здійснювалася в найрізноманітніших виданнях, зокрема в періодичній пресі. З огляду на зазначені особливості в дисертаційній роботі широко використано матеріали періодичної преси. Список використаних джерел та літератури складається з 470 бібліографічних позицій.

Наукова новизна дисертації визначається такими результатами дослідження:

- висвітлені та інтерпретовані найважливіші чинники, які зумовили еволюцію наукових поглядів істориків, репрезентантів української зарубіжної історичної науки, стосовно історіографічної спадщини представників державницького напряму 20-30-х років XX ст.;
- проаналізовані специфіка та особливості наукової діяльності чотирьох генерацій українських істориків у діаспорі;
- узагальнені та систематизовані емпіричні матеріали стосовно розвитку української зарубіжної історіографії, зокрема зроблено порівняльний аналіз діяльності різних генерацій істориків у науковому процесі, в т.ч. біобібліографічних даних (регіональний розподіл за місцем народження, освіта, соціальний статус, належність до певної генерації, фахова спеціалізація) 193 істориків та дослідників суспільно-політичних і гуманітарних дисциплін з української діаспори;
- проведений комплексний аналіз проблеми традиції в українській зарубіжній історичній науці, зокрема розглянуті її головні складові (інтелектуальний спадок, передумови та середовище його поширення, генерації істориків, які працювали в зазначений період).

Ступінь дослідження теми та розробки вказаної проблематики характеризуються з одного боку, підвищеною зацікавленістю до історіографічної спадщини вчених діаспори та її провідних ідей, з іншого - відсутністю ґрунтовних узагальнюючих праць. Такий стан речей пояснюється тим, що за радянської доби українська зарубіжна історіографія сприймалася як ідеологічний супротивник, а наукова аргументація істориків як об'єкт критики. Дослідження проблем наукового розвитку української історіографії поза межами СРСР після Другої світової війни розпочалося в студіях самих істориків-емігрантів. Проблема впливу державницьких ідей на творчість представників української зарубіжної історіографії порушувалася в історіографічних оглядах Л.Винара, С.Горака, Б.Крупницького, О.Оглобліна, Н.Полонської-Василенко, М.Чубатого та інших науковців. Нинішній дослідницький інтерес до проблеми традиції та історіографічної спадщини зумовлений їхньою роллю у суспільстві перехідної доби, соціокультурними передумовами наукового розвитку. Тривала ізоляція від досягнень світової думки, в тому числі й від здобутків української зарубіжної історіографії, висувають ряд проблем пов'язаних з вивченням наукової спадщини, створеної на еміграції та в діаспорі. Як зазначає український історик

М.Ковальський: "Проникнення у сутність історіографічних процесів до 1917 р. і після нього в Україні і за її межами (у Польщі, Чехословаччині, Німеччині, Франції, США, Канаді) у різних ділянках історії України дозволить наочно і багатогранно виявити і розкрити як надбання, здобутки, так і певну жанрову, тематичну і хронологічну обмеженість праць, а у ряді випадків і цілих напрямків - незавершеність, нереалізованість, а інколи і нездійсненність творчих задумів..."[5]. На необхідності вивчення загальних тенденцій розвитку української історіографії, у т.ч. поза межами України, наголошували й історики з діаспори, зокрема О.Пріцак, який розглядав підготовку систематичних нарисів з історіографії як одну з передумов цілісної та всебічної реконструкції історії України[6]. Таким чином, існує цілий комплекс науково-дослідницьких проблем, пов'язаних з українською зарубіжною історіографією, що потребують розгляду та розв'язання у найближчій часовій перспективі. Докладніше ступінь розробки теми дисертаційного дослідження, наукова література з проблемної проблематики проаналізовані в історіографічному огляді (підрозділ 1.1.).

Структура дисертації підпорядкована її меті та завданням. Вона складається зі вступу, двох розділів, кожний з яких поділяється на три підрозділи, висновків (загальний обсяг вказаних структурних частин - 180 с.), списку використаних джерел та літератури (46 с.), додатків (70 с.). Дисертація побудована за проблемно-хронологічним принципом.

Наукове та практичне значення результатів дослідження визначається тим, що висновки, узагальнення, наукова інтерпретація та емпіричні матеріали, зокрема додатки, можуть бути використані як для розробки спеціальних курсів, оглядів та навчально-методичних посібників з історії української історіографії XX ст., так і для підготовки фахових довідників, біографічних словників та бібліографічних покажчиків. Застосовані у процесі дослідження підходи щодо витлумачення, інтерпретації та оцінки основних тенденцій наукового процесу на теренах української зарубіжної історіографії 40-80-х років XX ст. є новим розв'язанням конкретної наукової проблеми в аспекті загальної реконструкції історії національної історичної науки.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами полягає у тому, що вивчення обраної теми передбачено дослідницькими планами Інституту історії України НАН України.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорена на засіданні відділу української історіографії Інституту історії України НАН України. Результати дослідження доповідалися на всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях: "Житомир в історії Волині і України" (Житомир, 7-10 вересня 1994 р.), "Тетьман Іван Мазепа та його доба" (Київ, 13-14 жовтня 1994 р.), "Історична

---

[5] Ковальський М.П. Деякі теоретичні питання української історіографії // Джерелознавчі та історіографічні проблеми історії України: Міжвузів.зб наук.праць. - Дніпропетровськ,1995. - С.7.

[6] Пріцак О. Проект "Вступу до історії України" // Укр.історик. - 1968. - №1/4. - С.128.

наука на порозі XXI століття: підсумки та перспективи" (Харків, 15-17 листопада 1995 р.), а також на Четвертих Всеукраїнських історичних читаннях "Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку" (Черкаси, 16-18 травня 1994 р.). Основні положення роботи викладені у більш ніж 20-ти опублікованих працях автора.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обгрунтовані необхідність дослідження, загальна постановка та формулювання проблеми, її значення в світлі сучасної пізнавальної ситуації, актуальність обраної теми, мета і завдання, визначені предмет та об'єкт, хронологічні та просторові межі, подана характеристика методологічних засад і методів, використаних в дисертаційній роботі. Викладена інформація про структуру та апробацію одержаних результатів, джерельну базу, зв'язок з дослідницькими планами Інституту історії України НАН України, розкриті новизна, наукове та практичне значення дисертації.

Перший розділ - "Інтелектуальні та соціокультурні передумови розвитку української зарубіжної історіографії (1945-1991 рр.)", складається з трьох підрозділів. У підрозділі 1.1. "Українська історична наука на еміграції та в діаспорі: історіографічний огляд досліджень" - подано аналіз наукової літератури та розглянуті основні тенденції у вивченні проблеми. Перші праці та розвідки присвячені актуальним питанням наукового розвитку, зокрема проблемам оцінки та інтерпретації державницької і народницької історіографічної спадщини, з'явилися відразу після закінчення Другої світової війни[7]. Тематично вони були споріднені з дослідницькою проблематикою 20-30-х років XX ст., але повстали в новій інтелектуальній атмосфері біполярного світу та повоєнному соціокультурному середовищі. Проблема державницької традиції в другій половині 40-х - початку 50-х років XX ст. порушувалася у працях істориків у межах провідної або спорідненої проблематики: витлумачення української історії в руслі європейської цивілізації та тогочасних модерних виявів щодо її реконструкції (теорії циклів, персоналізація, суб'єктивізація історичного буття)[8], вирізнення методологічних засад наукових напрямів, концептуальних основ періодизації історії України, зокрема в контексті протиставлення духовних,

---

[7] Г-ка В. Українська народницька історіографія в світлі державницьких ідей // Голос державника (Авгсбург). - 1947. - № 2. - С.12-29; Мацюк В. Українська історіографія на нових шляхах // Літературно-науковий вісник (Мюнхен). - 1949. - № 2. - С.256-262.

[8] Крупницький Б. Історичні основи європеїзму України // Літературно-науковий вісник (Регенсбург). - 1948. - № 1. - С.20-30, Okinshevich L. History Civilization of Eastern Europe in the Work of Arnold Toynbee // The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S. - New York,1952. - Vol.2, № 2. - P.305-315; Крупницький Б. Висновки. Україна між Заходом і Сходом // Крупницький Б. Основні проблеми історії України / На правах рукопису. - Мюнхен,1955. - С.212-214; Окіншевич Л. Між Заходом і Сходом // Розбудова держави. - 1997. - № 7/3. - С.108-113.

культурних цінностей та ідеологій у різні епохи[9]. В світлі сучасної історіографії студії істориків "таборового періоду" цікаві не тільки як джерела по вивченню тогочасної історичної думки, а й творчим потенціалом ряду ідей та підходів, що не втратили своєї актуальності й до нині.

Синтетичні огляди розвитку історичної науки в повоєнний період (після 1945 р.) з'являлися в історіографічних працях другої половини 50-х років XX ст. У студіях О.Оглоблина[10] та Б.Крупницького[11] констатувався пріоритет державницьких підходів у розробці національної історії в тогочасній українській історіографії. Проте, деякі дослідники, критично оцінювали як "державницьку спадщину", так і домінування зазначених підходів[12]. У 60-80-і роки з'являється ряд історіографічних оглядів та розвідок (С.Величенка, Л.Винара, О.Данко, О.Домбровського, О.Оглоблина, М.Чубатого), в яких розглядалися особливості та специфіка наукового процесу в українській зарубіжній історичній науці, зокрема порушувалася проблема оцінки творчого спадку представників державницького та народницького напрямів[13]. Вплив державницької традиції на істориків-емігрантів прослідковується у вивченні творчого доробку вчених, фундаторів цього напряму історичної думки в національній історіографії. Зокрема, слід згадати ряд розвідок (Л.Біласа, І.Борщака, В.Гришка, Я.Пеленського, Є.Пизюра, Н.Полонської-Василенко та ін.) про В.Липинського та С.Томашівського[14], в яких розглядалися різні аспекти їхньої наукової творчості. Причому зацікавленість спадщиною Липинського та інших істориків не зменшилася і в 80-і роки. В 1985 р. заходами Українського наукового інституту Гарвардського університету (УНІГУ) видано спеціальний випуск "Harvard Ukrainian Studies" присвячений

---

[9] Крупницький Б. До методологічних проблем української історії. - Ауґсбурґ,1946. - 23 с; [Оглоблин Л.] Огл. Л. Рец. на кн.: Крупницький Б. До методологічних проблем української історії. - Ауґсбурґ,1946 // Україна (Париж). - 1949. - № 2. - С.137-138; Крупницький Б. Теорії доби і сучасність // Орлик (Берлін-Сарцфельд). - 1948. - № 8. - С.7-12; [Петров В.П.] Бер Б. Проблеми епохи // Там само. - 1948. - № 10. - С.4-8.

[10] Ohloblyn O. Ukrainian Historiography 1917-1956. Translated by R.Olexenytsky // The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S. - New York,1957. - Vol.5/6, № 4(18),1/2 (19/20). - P.395-435.

[11] Крупницький Б. Історіознавчі проблеми історії України: 36 статей / На правах рукопису. - Мюнхен,1959. - С.112-132.

[12] Білас Л. Історія України-Руси М.Грушевського // Свобода (Джерсі-Сіті). - 1958, 19 серп. - № 158. - С.2; Horak S. Ukrainian Historiography 1953-1963 // Slavic Review. - 1965. - Vol.24, №2. - P.258-272.

[13] Данко О. Сучасний стан української історичної науки та суспільно-політичних дисциплін. (З конференції УВАН в Нью-Йорку, 1962) // Сучасність (Мюнхен). - 1962. - № 12. - С.58-68; Чубатий М. Думки про сучасну українську історіографію // Свобода (Джерсі-Сіті). - 1963, 7 трав. - № 85. - С.2; Чубатий М. Українська історична наука: її розвиток і досягнення. - Філадельфія,1971. - 53 с.

[14] Пеленський Я. В'ячеслав Липинський // 36."Українї літературної газети". (1956). - Мюнхен,1957. - С.197-213; Гнатюк В., Базилевський М., Ковалів П. В'ячеслав Липинський і його творчість. - Нью-Йорк,1961. - 87 с; Білас Л. В'ячеслав Липинський і "територіалізм"(1908-1910) // Сучасність(Мюнхен). - 1962. - № 2. - С.95-111; № 3. - С.61-72; Пизюр Є. В'ячеслав Липинський і політична думка західного світу // Сучасність (Мюнхен). - 1969. - № 9. - С.103-115; Лисяк-Рудницький І. В'ячеслав Липинський // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: У 2 т. - К.,1994. - Т.2. - С.131-148; Його ж. В'ячеслав Липинський, державний діяч, історик та політичний мислитель // Там само. - Т.2. - С.149-158; [Борщак І.К.] С.Томашівський - історик: (До 20-річчя з дня його смерти) // Україна (Париж). - 1951. - № 6. - С.432-436; Полонська-Василенко Н. Перша державницька праця з давньої історії України // Державницька думка (Філадельфія). - 1951. - № 4. - С.4-16.

виключно Липинському, в якому було вміщено праці Л.Біласа, Я.Пелеського, Є.Пизюра, О.Пріцака та інших учених[15].

Проблема "державницьких критеріїв", "державницької інтерпретації" неодноразово повставала під час наукових дискусій у діаспорі. Здебільшого до неї зверталися у процесі розгляду можливих концептуальних засад цієї реконструкції (історія країни, історія народів та етносів, історія держав та державних утворень, які існували на території України, історія національної держави)[16]. Проблема традиції порушувалася у дискусіях навколо питань спадкоємності та зв'язку між різними поколіннями вчених у діаспорі[17]. Але незважаючи на неодноразове звернення до історіографічної спадщини істориків-державників та проблем, пов'язаних з інтерпретацією "державницьких періодів" української історії в оглядах 70-80-х років XX ст.[18], терміни "державницький" та "народницький" вживалися переважно в ретроспективі до історіографії кінця XIX-початку XX ст.

Таким чином, в українській зарубіжній історіографії другої половини 40-х початку 90-х років XX ст. до проблеми державницької традиції (державницької спадщини), зокрема в аспекті її інтерпретації та оцінки, зверталися під час наукових дискусій в межах розгляду провідної проблематики, в спеціальних історіографічних працях, у процесі опрацювання окремих наукознавчих проблем (проблема генерацій) тощо. Наукова література з окресленої проблеми характеризується як фрагментарністю, так і розмаїттям представлених підходів до державницької традиції в українській історичній науці. Останню розглядають: як культурно-історичну епоху в науковій та суспільній думці (В.Петров), окреме по-

---

[15] Harvard Ukrainian Studies (Cambridge). - 1985. - Vol 9, № 3/4.

[16] Horak S. Periodization and Terminology of the History of Eastern Slavs: Observations and Analyses // Slavic Review. - 1972. - Vol.31, № 4. - P.853-862, Problems of Terminology in Ukrainian History: (Joint Seminar: Kolaz Z., Pritsak O., Subtelny O., Szporluk R.) // Minutes of the Seminar in Ukrainian Studies held at Harvard University during the Academic Year 1972-1973. - Cambridge,1972/73. - № 3. - P.21-29; [Винар Л.] Л.В. Проблема термінології східноєвропейської історії // Америка (Філадельфія). - 1970, 1 верес. - № 147. - С.3; Ісаїв П. Причини упадку української держави в княжі і козацькі часи. - Рим,1975. - С.11-84; Problems of Terminology and Periodization in the Teaching of Ukrainian History (Round Table Discussion at the Ukrainian Historical Conference, London, Ontario, 31 May 1978) // Rethinking Ukrainian History / Ed. I.L.-Rudnytsky with assistance of J.-P.Himka. - Edmonton,1981. - P.233-268; Пріцак О. Що таке історія України? (Доповідь, виголошена 17-го травня 1980 року на відзначення 30-ліття УВАН у ЗСА) // Свобода (Джерсі-Сіті). - 1980, 29 лип. - 1-2, 5 серп. - № 165. - С.2; №166. - С.2; № 167. - С.2; № 168 - С.2; № 169. - С.2; № 170. - С 2-3; Домбровський О. Що таке історія України? // Домбровський О. Студії з ранньої історії України: Зб.праць - Львів; Нью-Йорк,1998. - С.405-422.

[17] Пріцак О. Гарвардський Центр українських студій і Школа Грушевського // Пріцак О. Чому катедри українознавства в Гарварді? Вибір статей на теми нашої культурної політики (1967-1973). - Кембрідж,Нью-Йорк,1973. - С.91-107; Домбровський О. До питання української школи в діаспорі // Домбровський О. Студії з ранньої історії України: Зб.праць. - Львів, Нью-Йорк,1998. - С.473-483

[18] Wynar L. The Present State of Ukrainian Historiography in Soviet Ukraine: A Brief Overview // Nationalities Papers (Charleston).- 1979. -Vol.7, № 1. - P.1-23; Винар Л. "Український історик" і сучасний стан української історичної науки. - Нью-Йорк,Мюнхен,1980 - 27 с; Velychenko S. The Official Soviet View of Ukrainian Historiography // Journal of Ukrainian Studies (Toronto). - 1985. - Vol 10, № 2. - P.81-91; Mackiw T. The Development of Ukrainian Historiography: (Conclusion) // The Ukrainian review (London). - 1986. - Vol.34, № 2. - P.30-40; № 3. - P.63-68; № 4 - P.54-59.

коління вчених в українській історіографії (М.Чубатий), науковий напрям з певними методологічними засадами дослідження (Б.Крупницький), своєрідну ідеологію стосовно оцінки історичних явищ та подій (Н.Полонська-Василенко), напрям, який об'єднує ряд течій історичної думки з певною (консервативною, націоналістичною, демократичною) суспільно-політичною спрямованістю (Б.Крупницький, П.Ісаїв).

За радянської доби наукові студії істориків на еміграції та у діаспорі розглядалися виключно в спеціальному жанрі "критики буржуазно-націоналістичних фальсифікаторів" історії, які виконувалися відповідно до ідеологічних вимог. За таких обставин плідна розробка вказаної проблематики була неможлива. Наприкінці 80-х - початку 90-х років інтерес до студій українських учених по той бік "залізної завіси" вирис надзвичайно з огляду на проблематику їхніх досліджень, яка у вітчизняній науці за радянських часів була ідеологічно замаскована. Слід відзначити, що протягом 90-х років мав місце й своєрідний "видавничий бум" стосовно перевидання великої кількості наукових праць, написаних українськими вченими на еміграції та у діаспорі. Перевидавалися студії як дослідників старшої та середньої генерації (Д.Дорошенко, Б.Крупницький, Г.Лужницький, І.Нагаєвський, О.Оглоблин, Л.Окіншевич, О.Пріцак, Н.Полонська-Василенко, М.Чубатий, А.Яковлів та ін.), так і ряд перекладних, англомовних творів українських учених молодшої генерації (С.Величенко, Г.Грабович, З.Когут, П.Магочий, Т.Приймак, О.Субтельний та ін.). Впродовж 90-х років визначається й коло науковців, які досліджують окремі проблеми та творчий доробок представників української зарубіжної історіографії: висвітлення та інтерпретація доби Хмельниччини (В.Батюк, В.Гроф, В.Цибульський); епохи національного відродження та розвитку історичної думки в XIX - початку XX ст. (С.Єкельчик, О.Мицрія), науковий доробок, життєвий та творчий шлях І.Борщака, О.Оглоблина, Н.Полонської-Василенко та інших відомих учених (І.Верба, Я.Дашкевич, В.Ульяновський та ін.). Проблеми розвитку української зарубіжної історичної науки та політології після Другої світової війни розглядалися в студіях Я.Пеленського та В.Потульницького[19]. Однак, незважаючи на певний поступ у вивченні наукової спадщини української зарубіжної історіографії, остання здебільшого характеризується та оцінюється сучасними дослідниками за типовими критеріями "державницької спадщини" з незначними застереженнями, незважаючи на наявність різних генерацій істориків, розмаїття та еволюцію дослідницьких підходів в 40-80-і роки XX ст.

Завершивши характеристику наукової літератури та стану розробки проблеми дисертант дійшов до висновків: 1/ інтерпретація та витлумачення проблеми державницької традиції відбувалися епізодично, хоча порушувалася в

---

[19] Потульницький В.А. Нариси з української політології (1819-1991). Навчпосібник. - К.,1994. - С.300-315, Пеленський Я. Українська державна школа // Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії - К.,1996. - С.V-VII.

працях багатьох вчених, які висували різнозначні підходи; 2/ комплексна розробка цієї проблематики не була виконана.

В підрозділі 1.2. "Державницький напрям української історіографії (20-30-і роки XX ст.) та його інтелектуальна спадщина" на основі аналізу праць В.Липинського та С.Томашівського визначені найголовніші складники інтелектуальної спадщини засновників державницького напряму, яка стала вихідним пунктом для розвитку української еміграційної історіографії після 1945 р. На думку дисертанта, їх можна сформулювати в 5 основних позиціях: 1. Пріоритетне опрацювання та дослідження "державницьких періодів" української історії, які в студіях істориків-державників висвітлювалися в ретроспективі єдиної національно-державницької традиції (княжа → козацько-гетьманська → модерна державність); 2. Контрастне висвітлення та контраверсійна інтерпретація різних чинників історичного процесу (географічних, природничих, політичних, етнічних, соціокультурних, психологічних) стосовно виникнення, функціонування та руйнації державних організацій, які здебільшого репрезентовані в формі дихотомічного протиставлення: народ (народні маси) - аристократія (провідна верства), егалітаризм - елітаризм, Схід - Захід, Північ - Південь, візантійсько-православний - римо-католицький світ, лісова, північно-західна - степова, південно-східна смуга, хліборобська кочова культура, Наддніпрянщина - Галичина, низове козацтво - українська шляхта, творчість - руйнація, активна меншість - пасивна більшість, волюнтаризм - фаталізм, матеріалізм - ідеалізм, анархія - дисципліна та ін.; 3. Західноєвропейська культурно-історична орієнтація, зокрема використання інтелектуальних здобутків європейської думки та методологічного інструментарію для обґрунтування самоцінності ідеї національної державності, в т.ч. для пояснення чергування "державних" та "недержавних" періодів (скептично-релятивістська філософія історії, історична циклічність, містично-релігійне чи морально-етичне витлумачення ідеї поступу в історії тощо); 4. "Усладхування" проблем загальнонаціональної ідентичності, що виявилося в суперечливому зв'язку двох напрямів історичної думки, зокрема у використанні (ідея самостійності та безперервності національного історичного процесу) та запереченні (перегляд оцінки ролі народних мас та національної аристократії, значення держави в історії) "народницької спадщини"; 5. Формування наукових та суспільно-політичних поглядів істориків-державників відбувалося в добу повоєнної інтелектуальної, духовної кризи та поразки національно-визвольних змагань в Україні, шляхом засвоєння та адаптації до українських потреб культурної спадщини та досягнень історичної думки країн Західної Європи.

В підрозділі 1.3. "Українська зарубіжна історіографія 1945-1991 рр. як наукове явище: історики діаспори (склад і генерації), етнокультурне та інтелектуальне середовище, організація дослідницької праці" висвітлено етно- та соціокультурні передумови розвитку української науки поза межами України, особливості інтеграції та адаптації різних поколінь учених до західного

наукового світу. Розглянуто походження термінології, яка використовувалася для позначення історичної науки на еміграції та в діаспорі (українська вільна історіографія, українська незалежна історична наука, українська західна історіографія, українська еміграційна наука), зокрема обґрунтована доцільність використання терміна "українська зарубіжна історіографія". Наведені основні підходи щодо періодизації розвитку історичної науки поза межами України після Другої світової війни. Показано як переміна умов дослідницької праці та інтелектуального оточення сприяли еволюції провідної фахової проблематики наукових студій українських дослідників від доби середньовіччя до історії XIX-XX ст. В підрозділі проаналізовані та узагальнені матеріали Додатків А, Б, В, Д, Е та Ж. Викладені реконструкції особистого зв'язку між кількома поколіннями вчених, а також інтерпретації ролі та функцій наукової еміграції, репрезентовані в студіях Л.Винара, О.Домбровського, Б.Крупницького, І.Лисяка-Рудницького, О.Оглоблина, О.Пріцака. На основі опрацювання студій присвячених проблемам організації дослідницької праці на еміграції та емпіричних матеріалів представлених у додатках доведено, що наявність різних генерацій істориків спричинилася до виникнення кількох типів дослідницьких інституцій. Зокрема, функціонували установи, які мали давні науково-організаційні традиції (Наукове товариство ім. Шевченка /НТШ/, Українська вільна академія наук /УВАН/, Український вільний університет /УВУ/). Підкреслено, що вони відновили свою діяльність або були засновані вченими найстаршої генерації в 1945-1947 рр. Відзначено, що існували дослідницькі інститути при канадських та американських університетах, які були створені в 60-70-і роки XX ст. представниками середнього та молодшого покоління дослідників (Канадський інститут українознавчих студій /КІУС/, УНІГУ). Вказано, що існували наукові товариства, які об'єднували істориків усіх генерацій на основі спільних фахових інтересів і зацікавлень (Українське історичне товариство /УІТ/).

Другий розділ дисертаційної роботи - **"Проблема державницької традиції та наукові дискусії в українській зарубіжній історіографії другої половини 40-х - 80-х років XX ст."** - містить виклад і аналіз наукової полеміки навколо проблеми традиції, інтелектуальної атмосфери та передумов в яких вона розгорталася, огляд пропонованих підходів. Він складається з трьох підрозділів.

В підрозділі 2.1. **"Історіографічні дискусії про шляхи та засади розвитку повоєнної української історичної науки на еміграції в "таборовий період" (1945-1952 рр.)"** - розглядається ситуація, яка склалася в українській зарубіжній історичній науці після Другої світової війни. Відзначено, що інтелектуальна атмосфера в європейському суспільстві цього періоду нагадувала ситуацію початку 20-х років, у тому числі в частині поширення скептично-негативних та релятивістських підходів щодо інтерпретації національної та світової історії, але мала і відмінні риси (тотальне протиборство та біполярний поділ світу між двома наддержавами). Показано, що в українській історичній думці "таборової доби" продовжував домінувати контраверсійний поділ на "державницькі" та

"недержавницькі" історичні епохи, але інтерпретація останніх позбулася жорсткої детермінації. Зокрема, для реконструкції "державницьких" періодів активно залучилися результати вивчення "недержавницьких" епох. Зазначено, що дихотомічне протиставлення в історичних реконструкціях характерне для міжвоєнного періоду в повоєнну добу співіснувало з ідеєю поєднання, синтезу кількох підходів (національний та соціальний чинники, історико-генетичний та соціологічно-порівняльний методи дослідження, лінеарна (еволюційна) та циклічна теорії, хронологічно-процесуальний та культурно-цивілізаційний поділ, західні та східні культурні елементи тощо). Доводиться, що західна культурно-історична орієнтація, характерна для істориків міжвоєнної доби зберігається і в повоєнну, але її інтерпретація розширюється від загальноєвропейського до світового контексту. Підкреслено, що більшість учених-емігрантів цього періоду висвітлювали та інтерпретували історію України з "державницьких позицій".

В підрозділі 2.2. "Висвітлення, інтерпретація та вплив державницької традиції на оцінку історіографічної спадщини в українській зарубіжній історичній думці другої половини 50-х - 60-х років XX ст." - висвітлені основні риси тогочасної пізнавальної ситуації, розглянута проблема "організаційної кризи" та її вплив на науковий процес. Зокрема, вказано, що на відміну від "таборового періоду" в другій половині 50-х - 60-і роки в західній історіографії здебільшого поширилися дослідження пов'язані з соціальною історією та історичною антропологією. Але новітні інтелектуальні впливи на наукову творчість істориків-емігрантів менш помітні, ніж вплив циклічних теорій другої половини 40-х - початку 50-х років, який мав місце і в 60-і роки. Відзначено, що типова для "державницької спадщини" проблема "цивілізаційного (культурного) перехрестя", хоча і продовжувала побутувати в українській історичній науці на еміграції та у діяспорі, але порушувалася епізодично. Натомість проблема ролі державницької традиції та національної аристократії (еліти) в українській історії в цей період здебільшого інтерпретувалася на засадах переривчастості історичного процесу з перенесенням пріоритетної уваги на вивчення специфіки та особливостей формування української нації. В підрозділі викладені головні підходи дослідників щодо наукової спадщини М.Грушевського. Підкреслено, що вона розглядалася та оцінювалася в 60-і роки на основі поєднання "державницьких" та "народницьких" підходів, зокрема визнавалася наявність перших в його творчості доби національно-визвольних змагань та міжвоєнного періоду.

В підрозділі 2.3. "Проблема спадкоємності наукових традицій та концептуальних засад реконструкції української історії в дискусіях 70-х - 80-х років XX ст." прослідковується еволюція ідеї спадкоємності державницької традиції (княжа → козацько-гетьманська → модерна державність), яка побутувала в українській історіографії 20-30-х років. Відзначено, що вона трансформувалася в ідею дисконтинуїтету, переривчастості української історії, для відтворення та реконструкції якої, використовувалися поняття "неісторичної",

"соціологічно неповної" нації, що ввійшли до наукового обігу на початку 60-х років. На думку автора, використання теорій та концепцій елітаризму для визначення ступеня "повноти" або "історичності" нації в залежності від репрезентативності традиційної аристократії (еліти), її спроможності до самозбереження та організації етнонаціональної спільноти, слід розглядати як зворотну видозміну типології Липинського, де певний тип еліти визначався *відповідно до способу створення держави* ("демократична", "охлократична" чи "класократична"). В підрозділі проаналізовано дискусію стосовно проблеми "наукової традиції" і "історіографічної школи" у діаспорі на початку 70-х років. Показано, що в полеміці визначилися дві інтерпретації проблеми традиції: а/ як шкільної "естафети істориків", на основі особистого зв'язку вчитель-учень; б/ як спадкоємності ідей й історичних концепцій. Зокрема, розглянута мотивація учасників дискусії. Вказано, що вони керувалися й спекулятивно-кон'юнктурними міркуваннями, пов'язаними зі встановленням зв'язку окремих інституцій з "загальнонаціональною школою української історіографії". Доводиться, що "національно-державницькі" стереотипи залишалися в українській зарубіжній науці 70-80-х років настільки впливовими, що перешкоджали поширенню новітніх інтелектуальних впливів, хоча більшість істориків відмовилися від протиставлень на кшталт народники - державники, народні маси - еліта.

У додатках систематизовані та узагальнені біобібліографічні матеріали про 193 істориків та дослідників суспільно-політичних дисциплін з української діаспори 1945-1991 рр. Вони складаються з шести частин: "Історики з української діаспори та дослідники суспільно-політичних наук і гуманітарних дисциплін (1945-1991): *вибрані біобібліографічні матеріали*" (Додаток А); "Систематичний покажчик провідної фахової спеціалізації істориків з діаспори (1945-1991)" (Додаток Б); "Розподіл істориків з діаспори за генераціями" (Додаток В, Таблиця В.1); "Регіональний розподіл істориків з діаспори за місцем народження" (Додаток Д, Таблиці Д.1 та Д.2) ; "Соціальне походження істориків з діаспори" (Додаток Е, Таблиці Е.1 та Е.2); "Місцеперебування вищих навчальних закладів, в яких навчалися історики з діаспори" (Додаток Ж, Таблиці Ж.1 та Ж.2).

В результаті проведеного дослідження дисертант дійшов до висновків, які узагальнюють авторські підходи, інтерпретації, тлумачення та припущення, а також генералізують висновки, подані в усіх підрозділах дисертації. Вони формулюються наступним чином:

- на відміну від міжвоєнної еміграційної історіографії українська зарубіжна наука в 1945-1991 рр. функціонувала в інших соціокультурних умовах та інтелектуальному середовищі, що виявилося: а/ у втраті сталого зв'язку з Україною; б/ переміщенні наукової еміграції, її установ і осередків зі Східної та Центральної Європи до країн Західної Європи та Північної

Америки; в/ у строкатому складі повоєнної хвилі (міжвоєнна еміграція, науковці з західноукраїнських земель та Радянської України);

- вивчення передумов та середовища дослідницької праці вчених дозволяє визначити три періоди розвитку української зарубіжної історіографії: а/ концентрація наукових сил в таборах для переміщених осіб у 1945-1951 рр.; б/ розсіяння наукової еміграції під час її переїзду до Північної Америки, реорганізація та адаптація до західного наукового світу (50-і - 60-і роки); в/ інтеграція до інтелектуального середовища та дослідницьких осередків країн проживання, поява англомовної генерації дослідників українського походження (70-80-і роки);
- в українській зарубіжній історіографії працювало 4 покоління науковців, які можемо вирізнити за початком їхньої наукової діяльності: I генерація, представники якої розпочали наукову діяльність до 1917-1918 рр. та завершували її в 40-50-х роках на еміграції; II генерація, яка ввійшла до наукового процесу у міжвоєнний період (1920-1939); III - після 1945 р.; IV - англомовна генерація, наприкінці 60-х - початку 70-х років XX ст.;
- існування різних генерацій істориків зумовило створення та функціонування кількох типів дослідницьких інституцій: а/ еміграційні осередки зі старими науково-організаційними традиціями (УВАН, НТШ, УВУ); б/ американсько-українські установи, орієнтовані на потреби західного наукового світу (КІУС, УНІГУ); в/ наукові товариства, які об'єднували науковців різних поколінь за фаховою належністю (УІТ); г/ інституції, об'єднані регіональною або іншою проблематикою (Східноєвропейський інститут ім. В.К.Липинського, Інститут дослідів Волині);
- еволюція оцінки "державницької історіографічної спадщини" зумовлена кількома групами взаємопов'язаних чинників: а/ рівень адаптації та інтеграції кожної з генерацій істориків до західного наукового світу; б/ поширення плюралістичних методологічних підходів в історичних дослідженнях; в/ зміна дослідницьких пріоритетів від доби середньовіччя до історії нового та новітнього часу;
- належність до істориків-державників в 40-70-і роки XX ст. ідентифікувалася здебільшого за політичним спрямуванням (консервативним, націоналістичним, демократичним), аніж за іншими ознаками (методологія історичних досліджень, концептуальні підходи, провідна проблематика тощо);
- у другій половині XX ст. в українській зарубіжній історіографії ідея спадкоємності державницьких традицій (княжа → козацька-гетьманська → модерна держава) виступила ідея дисконтинуїтету української історії, яка побутувала в термінах "неісторична", "неповна", "незавершена" нація;
- вплив "державницької спадщини" на українську зарубіжну історичну думку сприяв збереженню її національної спрямованості на еміграції, але

водночас обмежував проблемно-тематичний та жанровий діапазон наукової творчості.

Основні положення дисертації викладені у публікаціях автора, пріоритетними з яких є:

1. Поняття "концепції" в українській історичній науці // Розбудова держави. - 1994. - № 8. - С.45-55. (1 д.а.).

2. Державницький напрям в українській історіографії першої третини XX ст.: становлення, формування, вплив // Історія укр.середньовіччя: Козацька доба: Зб.наук.праць (На пошану історика, лауреата Державної премії ім. Тараса Шевченка О.М.Апанович): У 2 ч. - К.,1995. - Ч.1. - С.111-133. (1,5 д.а.).

3. Український історик Борис Крупницький // Київська старовина. - 1995. - № 6. - С.36-39. (0,5 д.а.).

4. Персональна бібліографія істориків діаспори // Бібліотечний вісник. - 1996. - № 2. - С.10-16. (1 д.а.).

5. Лев Окіншевич та його есе "Між Заходом і Сходом"// Розбудова держави. - 1997. - № 7/8. - С.102-107. (0,8 д.а.).

6. Проблема наукової традиції і сучасна українська історіографія // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики (Зб.наук.праць на пошану д.і.н. М.Ф.Дмитрієнко). - К.,1997. - [Вип.1.] - С.252-263. (0,7 д.а.).

7. Часопис "Рід та Знамено" і його внесок у розвиток української еміграційної історіографії // Бібліотечний вісник. - 1997. - № 1. - С.32-37. (1 д.а.; у співавтор. з М.Ф.Дмитрієнко; дисертантом написані С.34-37).

8. Лев Окіншевич і проблема "межового положення" України: (З історіографічних дискусій на еміграції кінця 40-х - початку 50-х років XX ст.) // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Зб.наук.праць та спогадів (Пам'яті видатного вченого-історика, чл.-кор.НАН України І.О.Гуржія). - К.,1998. - С.354-372. (0,7 д.а.).

9. Оцінка наукової спадщини Миколи Костомарова в українській зарубіжній історіографії (1945-1991) // Історіографічні дослідження в Україні (На пошану д.і.н. Ю.А.Піячука). - К.,1998. - Вип.8. - С.123-137. (0,7 д.а.).

10. Державницький напрям української історіографії та його інтелектуальна спадщина // Історіографічні дослідження в Україні: Наук.зб. (Пам'яті історика України, чл.-кор. НАН України Ф.П.Шевченка). - К.,1999. - Вип.7. - С.286-313. (1,5 д.а.).

11. Українська історіографія та етнопсихологія Володимира Янева: (Суб'єктивні нотатки з приводу розвитку однієї наукової галузі): Рец. на кн.: Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. - Мюнхен,1993. - 217 с. // Розбудова держави. - 1996. - № 10. - С.57-61. (0,5 д.а.).

12. Понятійний апарат історичної науки і українська історіографія: сучасний стан та перспективи розробки // Історична наука на порозі XXI століття: підсумки та перспективи: Мат-ли Всеукр.наук.конф. (Харків, 15-17 листопада 1995 р.). - Харків,1995. - С.92-97. (0,25 д.а.).

АНОТАЦІЇ

Ясь О.В. Державницька традиція в українській зарубіжній історичній науці 1945-1991 рр. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 - історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. - Інститут історії України НАН України. - Київ,2000.

В дисертації розглядається комплекс проблем, пов'язаних з інтерпретацією ролі державницької традиції (інтелектуальний спадок, історики як його носії, передумови та середовище, в якому поширювалися та реалізувалися національно-державницькі ідеї) в українській зарубіжній історичній науці 1945-1991 рр.

Розглянуто основні характеристики інтелектуальної спадщини істориків державницького напряму першої третини XX ст. Висвітлені та інтерпретовані найважливіші чинники, які зумовили еволюцію наукових поглядів дослідників, репрезентантів української зарубіжної історичної науки стосовно спадщини істориків-державників. Показано вплив західного соціокультурного та інтелектуального середовища на науковий процес, зокрема, на організацію дослідницької праці.

Проаналізовано специфіку та особливості наукової діяльності чотирьох генерацій українських учених у діяспорі. Подано порівняльний аналіз діяльності різних поколінь дослідників у науковому процесі. Узагальнено та систематизовано біобібліографічні матеріали (регіональний розподіл за місцем народження, освіта, соціальний статус, належність до певної генерації, фахова спеціалізація) 193 істориків та дослідників суспільно-політичних і гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: традиція, інтелектуальна спадщина, українська зарубіжна історіографія, державницький напрям, діяспора.

Ясь А.В. Государственная традиция в украинской зарубежной исторической науке 1945-1991 гг. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.06 - историография, источниковедение и специальные исторические дисциплины. - Институт истории Украины НАН Украины. - Киев,2000.

В диссертации рассматривается комплекс проблем связанных с интерпретацией роли государственной традиции (интеллектуальное наследие, историки как его носители, предпосылки и среда, в которых распространялись и реализовывались национально-государственные идеи) в украинской зарубежной историографии 1945-1991 гг.

Рассмотрены основные характеристики интеллектуального наследия представителей государственного направления первой трети XX ст. Выделены важнейшие концептуальные подходы историков-государственников (контрастная интерпретация различных факторов исторического процесса относительно

создания, функционирования и разрушения государств, представленная в форме дихотомического противопоставления: народ - аристократия, эгалитаризм - элитаризм, Восток - Запад, Север - Юг, православная - католическая культура; западная культурно-историческая ориентация, скептическая и релятивистская философия истории, историческая цикличность, морально-этическое или религиозное истолкование идеи прогресса в истории).

Освещены и интерпретированы главнейшие факторы, которые обусловили эволюцию научных взглядов исследователей, представителей украинской зарубежной исторической науки, относительно наследия историков-государственников. Показано влияние западной социокультурной и интеллектуальной среды на научный процесс, в частности на организацию исследовательского труда. Отмечено, что интеллектуальная атмосфера второй половины 40-х - начала 50-х годов XX в. напоминала познавательную ситуацию, которая сложилась в начале 20-х годов, в особенности в распространении скептических и релятивистских подходов в интерпретации мировой и национальной истории.

Подчеркнуто, что дихотомическое противопоставление, характерное для трудов историков междувоенного периода (20-30-е годы), в работах 40-50-х годов сосуществовало с идеей соединения нескольких подходов (национальный и социальный факторы, эволюционная и циклическая теории, хронологическо-процессуальное и культурно-цивилизационное деление, западные и восточные культурные элементы). Рассмотрена эволюция идеи преемственности государственной традиции в украинской зарубежной историографии. Показано, что в 60-70-е годы она трансформировалась в идею прерывистости украинской истории, для обозначения которой в трудах историков с диаспоры использовались термины "неполная" или "незавершенная" нация.

Проанализированы специфика и особенности научной деятельности четырех поколений украинских историков в диаспоре. Проведен сравнительный анализ деятельности различных поколений ученых в научном процессе. Обобщены и систематизированы биобиблиографические материалы (региональное распределение по месту рождения, образование, социальный статус, принадлежность к определенному поколению, профессиональная специализация) 193 историков и исследователей общественно-политических и гуманитарных дисциплин. Показано, что существование различных поколений ученых в украинской зарубежной исторической науке способствовало возникновению нескольких типов исследовательских организаций: а/ обществ со старыми традициями и с преимущественной ориентацией на потребности эмиграции; б/ американско-украинских учреждений с ориентацией на западный научный мир; в/ научных ассоциаций, объединяющих ученых всех поколений; г/ исследовательских институтов с региональной или другой ведущей проблематикой.

Ключевые слова: традиция, интеллектуальное наследие, украинская зарубежная историография, государственное направление, диаспора.

Yas'O.V. State tradition in Ukrainian foreign historical science of 1945-1991. - Manuscript.

Thesis for conferment of academic degree of candidate of historical sciences in specialization 07.00.06 - Historiography, Sources Study and special historical disciplines. - Institute of History of Ukraine at Academy of Science of Ukraine. - Kyiv,2000.

Complex of problems related to interpretation of role of state tradition (intellectual heritage, historians as its bearers, preconditions and media, in which national and state ideas were spread and implemented) in Ukrainian foreign historiography of 1945-1991, was examined in the thesis.

Main features of intellectual heritage peculiar for historians of state direction of the first third of XX century were described. The most important factors were shown and interpreted, which caused evolution of scientific thoughts of researches, represents of Ukrainian foreign historical' science related to heritage of state historians. The influence of western sociocultural and intellectual media as a scientific process on organization of research activity in particular was described. Specificity and peculiarities of research activity of four generations of Ukrainians historians in Diaspora were analyzed. Comparative analysis of activity of different generations in scientific process was given. Biobibliographic material (regional distribution according to place of birth, education, social status, pertaining to a certain generation, majoring specialization) of 193 historians and researches of social-political and humanitarian disciplines were generalized and systemized..

Key words: tradition, intellectual heritage, Ukrainian foreign historiography, state direction, Diaspora.

Підписано до друку 1 0 2000. Формат 60x90 1/16
Ум.друк.арк. 0,9 Обл.вид.арк. 1,0
Тираж 100. Зам. 75 2000 р. Безкоштовний
Поліграф д-ця Ін-ту історії України НАН Украї
Київ-1, Грушевського, 4